

P. BOHINJEC:

NEKAJ O GOTNEM BRDU.

ZGODOVINSKA ČRTICA.

Gotno brdo ¹⁾, najstarejši trg na Kranjskem ²⁾, se je raztezalo po ustnem izročilu ³⁾ ob obeh bregovih reke Krke in je bilo zvezano s kamenitim mostom (na „Bregu“, kjer je sedaj brod). Sledovi tega mostu so še, pravi 1843 neimenovani pisatelj: Kadar je Krka plitva, se vidijo na dnu veliki izklesani marmornati kamni, kakršnih so že več izvlekli in porabili. Tudi še sedaj živa pripovedka govori o potopljeni ladji, ki so jo potopili z zvonovi in drugimi dragocenostmi vred za turških navalov.

Na otoku sredi mesta, petdeset korakov med seboj oddaljeni, sta bili cerkvi svetega Nikolaja, ki še sedaj stoji kot podružnica škocijanska, in sv. Katarine, ki so jo l. 1809. podrli in iz njenih ostankov sezidali neko hišo v Št. Jerneju. Neimenovani pisec govori tudi o mestnem vodnjaku, ki se je 1843 še videl, globok in iz masivnega kamnja, stoječ sredi polja, nekaj lučajev od cerkve sv. Nikolaja in je kazal visoko starost, najbrže še iz rimskih časov. Blizo vasi Dobrave, na ravni pusti, so izkopali več ka-

¹⁾ Prvikrat čitamo ime Gotno brdo (Guotenberch, Guotenberd, Gutenwerde, tudi samo Werde) v listini iz l. 1251. (Zahn, Cod. fris. št. 191). Ime je najbrže staroslovenske korenike, kar dokazujejo različne pisave in jezikoslovje. Beseda „got“ je staroslovenski ГОТЪ = most iz protja (primeri Gotna vas, P. Ladislav, „Slov. Glasnik“ 1865). Gotovo so bile pri sedanjem Brodu pri Krki še stavbe na koleh, bil je tudi kanal (= starosl. ГОТЪ), ker je bil nekdanj otok sredi Krke ob Brodu na Dobravi in je Krka ubirala drugo strugo, dokler ni ubrala tok po kanalu, staro strugo, katere sledi so še zdaj, pa opustila. Odtod tudi cerkev sv. Nikolaja na Otoku. Beseda „brdo“ je docela primerna legi nekdanjega mesta ali trga ob bregovih Krke, in dokazuje to tudi pisava „Werde“ v starih listinah.

²⁾ Orožen: Vojvodina Kranjska, str. 64.

³⁾ „Illyr. Blatt“, 1843, št. 31.

menitih krst. V nekaterih krstah so bile male lončene šare, stare vozne oprave, tudi novci; najbrže je bilo na tem mestu pokopališče. Severno od Dobrave je neki kmet našel 4 cm dolg, okrogel kos zlata in več v papir zavitih novcev. Njegov sosed je našel nepokvarjeno zlato verižico iz finega zlata s štiriindvajsetimi členi, umetno izdelano. 27. julija 1819 je našel neki kmet pri Dobravi novce finega zlata, 65 g teže, s podobo cesarja Avgusta in božanstva z lavorjem in palmo in napisom: Victoria Aug. G. — L. 1814. so izkopali globoko v zemlji, zahodno od Dobrave, kamenitega leva, prežečega, 15 cm v dolgosti. V Škocijanu, v rojstni hiši dr. Ignacija Knobleharja, misijonarja, sta tudi dva taka leva v zid vdelana, in sta bila izkopana pri Stari vasi. — Sploh se je še marsikaj našlo, pa se ni nikdo dosti zmenil v prejšnjih časih za take stare izkopine. Niso imeli pač zmisla zanje.

Že iz doslej popisanih črtic spoznamo, da trg Gotno brdo sega do rimskih časov. Saj velja bližnja Šmarjeta poleg Vač kot najbogatejši kraj za izkopine prazgodovinskih selišč, gradišč in grobov.¹⁾ Tudi župnik Ivan Gaber 1821 omeni v svojem kratkem opisu škocijanske fare, da so morale bližnje vasi, kakor Dobrova, Dobruška vas, biti nekdanj znamenite, ker se najdejo tam od časa do časa rimski denarji, kamenite krste in druge posebnosti.

Iz stare Emone je šla rimska cesta na Siscijo, in sicer na Zatičino, Trebno, odtod proti jugovzhodu do Krke pri Rudolfovem. Postaja „Crucio“ je stala šestnajst rimskih milj (= 24 km) oddaljena od Latovika (Trebno), torej v bližini Gotnega brda. Profesor Franc

¹⁾ „Letop. Mat. Slov.“, 1889; Volčič: Zgodovina šmarješke fare, str. 18.

Kos¹⁾ piše, da je morala biti ta postaja nekoliko naprej od Št. Petra, torej v bližini Gotnega brda. Od postaje „Crucio“ je šla cesta proti severovzhodu do mesta Neviodunuma (Krško). — In P. Hicinger²⁾ piše: Postaja „Crucio“ v okolici škocijanski, kjer se nahajajo ne daleč od vasi Dobrova (Gotno brdo) še sledi stare rimske ceste. Ravno tako piše H. Freyer³⁾: Pri Dobruški vasi in Dobravi, na planem, na levo od pota, se opažajo razločno sledi rimske ceste.

Dobro se je poznala stara rimska cesta med Dobravo in Dobruško vasjo, piše zopet Hicinger⁴⁾. Pri Škocijanu se je našel star rimski denar, pri Klevevžu stari zid iz opeke. Od ondod blizu Mokronoga so se našli rimski mrtvaški lonci, solzne steklenice in razni novci, tudi stari rudniki. L. 1845. se je našel antičen barbarski novc⁵⁾. Pri Škocijanu so izkopali rimski miljnik s tem-le napisom:

*E. M. AV. . . I. . . S PIVS. . . VIAS.
ET. . . O. . . CONRUIT. . . IVERUNT.*⁶⁾

Trg Gotno brdo je moral biti torej znamenit za rimske dobe. Nič manj znamenit ni bil v srednjem veku.

„Carniola“ in „Creina marcha“ — ti dve imeni označujeta upravni okraj Kranjske v zgodnjem srednjem veku⁷⁾. Gotno brdo je bilo središče ali stolica Kranjske ali Slovenske marke. Ker je 14. junija l. 811. cesar Karol Veliki končal prepir med oglejskim očakom Maksencijem in solnograškim škofom Arnom, postavivši Drajo za mejo med obema cerkvenima pokrajinama, je Gotno brdo z okolico pripadalo oglejskemu patriarhatu. Predstojnik Bavarske in Mark, Henrik Prepirljivec, pa se je uprl 978 zoper svojega

1) Fr. Kos: Letopis Matice Slov., 1897, stran 16. in 17. (Tabula Pentingeriana). Dimitz: Geschichte Krains, str. 63.; Volčič: Zgod. šmarješke fare, str. 33.

2) Hicinger: „Mittheilungen“, 1851, str. 7.

3) „Mittheilungen“, 1851.

4) Hicinger: „Novice“, 1855.

5) „Mittheilungen“, 1854.

6) „Novice“, 1855.

7) Dr. Anton Mell: Entwicklung Krains, 1888, str. 9.

cesarja Otona II. „Ker nam brezbožni uporniki ne dadé mirú v časnem življenju“, je tožil cesar, „tedaj upamo s podelitvijo njihovih posestev cerkvi si zagotoviti po priprošnji svetnikov vsaj večni mir.“¹⁾ Cesar Oton II. je tedaj podaril briksenškemu škofu Bled in okolico, brižinskim pa Loko in kraje okrog Vinjega vrha (15. julija 1074, Uuinperch)²⁾. Loka in Gotno brdo sta bili prvi in najimenitnejši naselbini³⁾. Okolica Gotnega brda je štela 28 vasi in vse so se štete pod županijo (officium) Zagrad. Te vasi so bile: Zagrad, Klenovik, Krsin vrh (Chrazne), Laknic, Velike in Male Poljane, Brezje (Wrez)⁴⁾, Draga⁵⁾, Stari grad (Altenburch)⁶⁾, Nemška vas (Paiersdorf), Breg⁷⁾, Struga⁸⁾, Breznik (Wresnich)⁹⁾, Gaberje (Gauri)¹⁰⁾, in druga posestva, pristavi listina iz 15. jun. 1251, vsa spadajoča pod imenovani trg (Gotno brdo) in pod goro Vinji vrh¹¹⁾.

Trg Gotno brdo so imeli tedaj brižinski škofje. Dali so ga v fevd mejnemu grofu istrskemu, Henriku; l. 1229. ga je dal škof Gerard Leopoldu VI., vojvodu avstrijskemu, po njegovi smrti njegovemu sinu, vojvodu Frideriku II. Ko je ta umrl (1246), polastil se je teh posestev¹²⁾ po krivici Bernhard, vojvoda koroški in kranjski. Njegov sin, Ulrik III., je krivico spoznal in vsa posestva vrnil brižinskemu škofu 15. junija 1251.

V cerkvenem obziru je vsa Kranjska spadala takrat pod Oglej¹³⁾, brižinski škofje pa so imeli posvetno oblast. Trg Gotno brdo, prva posest avstrijskih vojvodov¹⁴⁾,

1) Mell: Entwicklung Krains, str. 13.

2) Šumi: Archiv für Heimatkunde, str. 60., 61.

3) Zahn: Codex frising. št. 191. bavar. državnega arhiva f. 65; „Mittheilungen“ 1862.

4) Brezje v raški fari. — 5) V belocerkovski Draga. — 6) V Št. Peterski grad. — 7) Breg pri Dobrovi. — 8) Struga grad. — 9) Brvonice? (Mell.)

10) Pri Brusnicah. (Mell, 90 str.) Vse druge našete vasi so v sedanji škocijanski fari.

11) Zahn: Liber praedialis in Marchia, Codex frising. št. 241 in 191., „Mittheilungen“, 1862, str. 67.

12) Forum Guttenwerde et montem, qui Weinperch dicitur, et universas villas, in Marchia sitas: Zagrat etc. (Zahn, Cod. fris. I., str. 155.).

13) Šumi: Archiv für Heimatkunde, I., str. 232.

14) Dimitz: Gesch. Krains I., str. 167., 173.

je imel pod brižinskimi škofi svojo sodno oblast. L. 1251. je postal trg. L. 1254. je bil za sodnika Gebhard, 1267 pa Vzold. Brižinski podaniki so bili Slovenci in Nemci (Bavarci in Karantanci). V Slovenski marki je bilo največ Slovencev¹⁾; bili so koloni, le Karantanci so smeli tudi prodajati svojo zemljo.

Že očak Abraham²⁾ za cesarja Otona II. je osobito skrbel za vero in krščansko omiko med Slovenci. Vendar pravi nemški zgodopisec³⁾: „Ne samo, da je bila s svojo zvezo z nemškim cesarstvom Kranjska ozko združena z nemško kulturo, ampak Kranjska marka se je imela pred vsem Nemški kulturi zahvaliti za kulturni razvoj; kulturonošci so bili nemški škofje, nemški plemiči in podaniki, ki so prišli z njimi v deželo.“

Trije plemiči so podarili oglejskemu očaku in njegovi cerkvi posestva v kraju Stična z namenom, da se tam napravi samostan. Ustanovno pismo iz l. 1136. navaja med drugimi seli tudi Hrastovlje (pri Mokronogu), in to so Hrastulje, vas pri Škocijanu. Torej že takrat se je začela oblast stiških opatov širiti tudi okrog Gotnega brda. Stiški kronist Pucelj⁴⁾ piše, da je bila pri cerkvi sv. Nikolaja na Otoku, t. j. v trgu Gotnem brdu, poprej farna cerkev, pozneje (po letu 1491.) pa je prešel „jus parochiale“ v Škocijan. Tudi v netiskani listini⁵⁾ iz l. 1220. najdemo župnika Berhtolda iz Gotnega brda, in netiskana listina istega leta⁶⁾ govori o večnih mašah v Gotnem brdu. — L. 1426. je duhovnik Nikolaj v Gotnem brdu podaril travnik blizu mesta (civitas) Gotnega brda, danes razrušenega in s prstjo zravnanega⁷⁾. Trg ali mesto Gotno brdo je bilo torej do cela razdejavano. Pa kdaj?

1) Zahn: „Mittheilungen“, 1861.

2) Glej Kopitar: „Glagolita Clozianus“, v katerem se čita njegov rokopis, obsegajoč slovenske molitve in opomine na ljudstvo.

3) Mell: „Entwicklung Krains“, str. 15.

4) Pucelj: „Kronika“, str. 89.

5) „Zapiski“ Ant. Koblarja.

6) Listina v „Rudolfinum“.

7) Pucelj: „Kronika“, str. 78.

„DOM IN SVET“ 1903. ŠT. 11.

P. Hicinger¹⁾ piše: „Nekdaj je bil ta kraj znamenit trg; očak Gregor oglejski je ustanovil 1257 posebno sodno oblast (judicium provinciale). Vsled ulomov, najbrže Ogrov, je trg propadal, 1414 ga je župnik Belocerkovski, Viljem Kozjaški, zopet povzdignil, a Turki so trg spet opustošili (1469).“

Valvasor²⁾ pove tako: Pravijo, da je bila cerkev sv. Tomaža (zdaj podružnica škocijanska) nekdanj vikariat, ker je bila takrat fara pri cerkvi sv. Nikolaja na Otoku, kjer je stalo, kakor pravijo, tudi mesto, z imenom Gotno brdo (Gutenwerth), pa ga je že divji Atila razrušil; zato je samo odmev, in ni prave vednosti dandanes, kje je mesto stalo, le da se časih pri oranju naleti na opeko.

Najbolj jasno, dasi ne tolikanj zanesljivo, piše spet kronist Pucelj³⁾: „L. 1414. je gospod Viljem Kozjaški (de Kosiak), arhidiakon slovenske marke (Windorum vel Marchae Slavoniae), župnik Bele cerkve sv. Andreja,⁴⁾ mesto (civitatem) Gotno brdo, spadajoče nekaj let sem pod brižinskega škofa Hermana, popravil in v boljši stan postavil, da si za malo časa, ker je bilo namreč to mesto razrušeno, s prstjo zravnano (soloque aquata) in na njegovem mestu se vidijo zdaj vasi (pagi) Hrvaški brod (Hrovatia portus), Drama in Otok, med podružnicama svetega Nikolaja in sv. Katarine, kot ljudstvo (in plebe) sv. Kancijana pri reki Krki.“

V XIV. veku so Ogrji res napadali Slovensko marko v kostanjeviški okolici⁵⁾, in zato je povse zanesljivo, da so Ogrji trg ali mesto Gotno brdo razrušili, kakor piše Valvasor. Viljem Kozjaški, arhidiakon slovenske marke, ga je spet povzdignil, a za malo časa, zakaj leta 1469. so Turki prihruli na petek pred sv. Janezom Krstnikom proti Kostanjevici in Št. Jerneju. Nedeljo potem

1) „Mittheilungen des hist. Ver. für Krain“, 1862, str. 68.

2) Valvasor, VIII knj., 728.

3) „Kronika“, str. 74.

4) Najstarejša fara na Kranjskem (1074), pol ure od Gotnega brda.

5) Mell: „Entwicklung Krains“, str. 87.

so oplenili (gebuner?) Gotno brdo (Guetner) in šli odtod proti Samoboru domov.¹⁾

L. 1491. so se Turki utaborili pri Beli cerkvi in so ropali po Št. Jernejski okolici in opustošili poleg drugih vasij tudi Otok, torej Gotno brdo.²⁾

Tudi l. 1526. so bili Turki še v Št. Jernejski okolici. Tako so torej ta stari trg Gotno brdo do cela razdejali in prebivavci so na razvalinah postavljali nove domove; nastale so vasi, ki še sedaj stojé, in ime Dobrava, s katerim se sloveni Gotno brdo (Gutenwert), izvira šele iz XVI veka; vsaj v matrikah od l. 1640. dalje se nahaja to ime, v tem, ko v starejših listinah ni najti tega imena; zakaj vse listine nosijo ime Gotno brdo.

Ko je bila 8. marca 1787. goriška nadškofija za papeža Pija VI. zatrta in ljubljanska škofija povzdignena v nadškofijo³⁾, čitamo,

¹⁾ Listina v „Mittheilungen“. Glej Orožen: Vojvodina Kranjska, str. 64.

²⁾ Parapat: „Letopis Matice Slovenske“, str. 92. Fr. Levec: „Jahresbericht der Oberrealschule“ 1890/91, str. 54.

³⁾ „Zgod. zbornik.“

da je pod stiški dekanat spadala cerkev sv. Kancijana m. v Gotnem brdu s Hrvaškim brodom — in cerkev sv. Jakoba apost. na Telčah.

Hrvaški brod je zdaj vas, in še pred petimi leti je stal ondi ob Krki gradič, ki je ob potresu (1894) dobil znatne razpoke in ga je sedanji lastnik baron Lenkh podrl do tal. Ta gradič se je imenoval „Gutenwert“, slovensko pa „Hrvaški brod“. Kakih 300 let (od leta 1319.) ga je imela v lasti rodbina Bernek (Wernegg), kakor tudi grad na Raki. Pozneje so ga posedali Hohenwarti (do začetka XVII. veka); 1689¹⁾ je bil posestnik pl. Ivan Heruward Cečeker, pozneje Hallerstein, v tem stoletju so ga imeli Auerspergi, 1860 ga je turjaška hči, Luiza vdova Cavaiani, prodala sedanjemu lastniku plemenu Lenkhu.

Stari in znameniti trg Gotno brdo živi torej še le v ljudski govorici, v podzemeljskih izkopinah, in ime njegovo nosi le še nemški „St. Cantian bei Gutenwerth“, ali slovenski: Škocijan pri Dobrovah.

¹⁾ „Valvasor“, XI, 248.

SORIN:

OVENELA JE POLJANA ...

Ovenela je poljana ...
Solnca žar je ne obseva,
dan za dnevom bolj medleva,
v večno meglo zakopava.

Prišla je jesenska doba,
vse potihnilo je petje,
ovenelo mlado cvetje,
vabi nas tišina groba ...

